MEVLÂNÂ HÂLİD-İ BAĞDÂDÎ VE HÂLİDÎLİĞİN BİNGÖL VE ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

(ULUSAL SEMPOZYUM)
04-05 MAYIS 2017 BİNGÖL

ESER ADI : **MEVLÂNÂ HÂLİD-İ BAĞDÂDÎ VE HÂLİDÎLİĞİN BİNGÖL VE ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

DÜZENLEYEN : BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

EDİTÖR : Prof.Dr. Orhan BAŞARAN

DİZGİ/KAPAK : Şemal Medya Tasarım Ofisi

BASIM YERİ : Sadık Daşdöğen–Berdan Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit.
C Blok No: 215–216, Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 613 12 11

BASKI : 1. Baskı: Aralık 2017

ISBN : **978-605-65457-5-7**

© 2017 Bingöl Üniversitesi Rektörlüğü
Bu eserin tüm yayın hakları Bingöl Üniversitesi Rektörlüğüne aittir. Kurumun yazılı izni olmaksızın, tamamen ya da kısmen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz.
Bu kitapta yer alan yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

BİR HÂLİDÎ MÜDERRİS: MOLLA ABDULLAH EL-BİNGOLÎ (DALAR) VE İLMÎ FAALİYETLERİ

Abdullah BEDEVA*

1. Hayatı

Molla Abdullah Dalar 1923 Yılında Bingöl'ün Genç ilçesine bağlı Sarısaman köyünde dünyaya geldi. Babasının Mahmut dedesinin adı Muhammed'dir. Ticaretle uğraşan babası Genç ilçesinin zenginlerinden idi. Molla Abdullah medrese tahsiline kadar ailesiyle birlikte kalmış, kardeşlerin büyüğü olması hasebiyle babasına yardımcı olmuştur. Askerlik vazifesini yerine getirdikten sonra ilim tahsili için gurbet yolculuklarına başlamıştır. Evlendikten sonra ailesini de yanına alarak Muş'un farklı köylerinde ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Tasavvuf eğitimini almak üzere Suriye'ye gittiği esnada ailesi Bingöl'ün Sarıçiçek köyüne geri dönmüştür. Suriye dönüşünde Doğu ve Güneydoğu'nun farklı yerlerinde bir müddet fahri, daha sonra resmi olarak hizmet yapmıştır. Emekli olduktan sonra Gaziantep'e yerleşmiş orada medrese eğitimi vermeye başlamış günümüzde halen faal olan bir medrese inşa etmiştir. Gaziantep'te ilmi faaliyetler yapmakla birlikte daha önce görev yaptığı Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde bir büyük bir medrese inşa etmiş, ömrünü geri kalan kısmını bu iki şehir arasında geçirmiştir. Günümüzde oğlu Molla Muhammed Dalar idaresinde Gaziantep'te iki, Kırıkhan'da bir medrese olmak üzere ilmi faaliyetler devam etmekte olup bu medreselerde her yıl onlarca öğrenci ilmi icazet almaktadır.

2. Eğitimi

Molla Abdullah'ın eğitime başladığı dönemde Genç ve çevresinde ilmi açıdan iyi yetişmiş hocalar az bulunuyordu. Genel olarak Kur'an eğitimi almak isteyen çocuklar ikamet ettiği köyde veya çevre köylerde bulunan hocalardan veya Kur'an okumayı bilen diğer kişilerden dersler alıyorlardı. Molla Abdullah

* Okt., Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (abdullahbedeva@hotmail.com).

gençliğinde kendi köylerine hayli uzak mesafede bulunan Çanakçı köyü Özlüca (Vılın) köyüne giderek Kur'an eğitimi almaya başladı. İçinde bulunduğu hayat şartları ve iş yoğunluğundan dolayı çoğu zaman ders almaya giderken sıkıntılar yaşıyordu. Fakat ilme olan istek ve arzusundan dolayı eğitimini aksatmamak için kış aylarının zor şartlarına rağmen uzun mesafeler kat ederek ders almaya devam etti.[1] Askerlik vazifesi öncesinde sadece Kur'an okumayı öğrenmiş henüz medrese eğitimine başlama fırsatı bulamamıştı. Bu vazifesini yerine getirdikten sonra kendisinde oluşan ilme olan aşkı sayesinde dünyalık imkânlardan vazgeçip yaya olarak Muş istikametine doğru yola koyuldu. Bu yolculuğu esnasında Genç ilçesine bağlı Şemdin dağının tepesinde duygulanarak şöyle dua ettiği aktarılmaktadır: *"Yarabbi bu ilim yolculuğum bana ve ümmete hizmet için faydalıysa benim için kolaylaştır beni doğru yoldan ayırma beni ihlaslı bir âlime denk getir ki ondan istifade edeyim*".[2] Çıktığı ilim yolculuğunda Muş'un Durugöze (Tıvnik) köyünde Seyda Molla Mahfuz İnam'ın yanında medrese eğitimine başladı. Öncelikle Kur'an eğitimini yeniden alarak eksiklerini giderdi.[3] Daha sonra Arapça ve İslami ilimler alanında okutulan medrese müfredatında okutulan eserleri ders almaya başladı. Medrese eğitimine başladıktan sonra ilme olan muhabbeti öyle artmıştı ki bunu şöyle dile getirmiş: *"Biri bana cennetimi tercih edersin ilmi mi diye sorsa ilim derdim"*.

Molla Mahfuz, Oxin'de ilmi ve irşat faaliyetlerinde bulunan şeyh Alâeddin Oxinî'nin öğrencisiydi ve tarikatta ona bağlıydı. Bu münasebetle Seyda Molla Abdullah, yazları hocasıyla birlikte Oxin'e gidip orada kalıyordu. Bu süreçte Şeyh Alaeddin'in oğlu Şeyh Halit'ten ders alma fırsatı elde etti. Bir müddet Bitlis'in Norşin köyünde kalarak oradaki ilim adamlarından dersler okudu, ilmi ve tasavvufi açıdan istifade etti.[4] Kısa da olsa Molla Abdullah Güler, Molla Zahir Tendürek, Bulanık'ta Molla Nimetullah'tan dersler aldı.[5] Seyda Molla Abdullah, ilim tahsili için hoca seçerken ilmi birikimden ziyade hocanın ilmiyle amel etme özelliğine dikkat ederdi. Öyleki ilmiyle amel etme hususunda titizlik göstermeyen, ihlastan uzak olduğuna inandığı veya ilmini dünyalık menfaat yolunda kullanmaya çalışan hocalardan ders almamaya özen gösteriyordu. Zira o ilmin ancak ihlaslı ve ilmiyle âmil kişilerden elde edilebileceğine inanıyordu.[6] Medrese eğitimini tamamladıktan sonra bir vefa borcu olarak uzun müddet ra-

1 Hacı Hamid Dalar, Kişisel Görüşme, 10.04.2017 (Hacı Hamid DALAR

2 Molla Ahmed Çakır, Kişisel Görüşme, 02.04.2017; Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017

3 Genel olarak Kur'an eğitimi medreselerde bir eksikli olarak biliniyordu. Ancak Seyda Molla Mahfuz Kur'an eğitimine çok önem veriyordu. Bu nedenle onun yanında eğitim gören Seyda Molla Abdullah bu hususa son derce ehemmiyet göstermekteydi.

4 Sabahaddin el-Çanî, *'Ulemauna mine'l-müderriîn fi'l-karni'l-'işrîn,* Daru'revda, İstanbul 2016, s. 262

5 Molla Fevzi Dengeşik, Kişisel Görüşme, 21.03.2017

6 Molla Fevzi Dengeşik, Kişisel Görüşme, 21.03.2017

hatsız olan hocası Seyda Molla Mahfuz'a hizmette bulunmuş ve vefatına kadar onun yanından ayrılmamıştır.

3. Tasavvvuf Eğitimi

Seyda Molla Abdullahi Muş'ta medrese eğitimine devam ederken hocası Seyda Molla Mahfuz'la birlikte Oxin'e gidip bazı zaman dilimlerinde orada kalıp dersler okuyordu. Oxin'de Hâlidî geleneği halifelerinden Muhammed Diyauddin'in (Hazret) halifesi Şeyh Alauddin'in yanında Nakşibendî tarikatına intisap etti.[7] Şeyh Alauddin'in vefatından sonra başka kimseye intisap etmedi.[8] İlim tahsilini bitirdikten sonra Muş'un Sürügüden (Xırbe) köyünde bir yandan irşad faaliyetlerinde bulunuyor diğer yandan medresede öğrenci yetiştiriyordu. Bu yıllarda tasavvuf eğitiminden uzak kalmasından kaynaklanan manevi bir boşluk hissetti ve bu boşluğu doldurmak için bazı arayışlar içerisinde oldu. 1966 yıllarında bir mürşit bulmak için önce Hicaz'a gitti. Üç ay orada kaldıktan sonra Suriye'nin başkenti Şam'a geçti. Burada da aradığını bulamayan Molla Abdullah, Hazne'de Şeyh Ahmet'i Haznevî'nin oğlu Şeyh Alauddîn Haznevi'nin yanına giderek orada tasavvuf eğitimine başladı. Yaklaşık üç yıl amel eden bu eğitimden sonra Şeyh Alauddîn tarafından kendisine Halifelik verildi.[9] Şeyh Alauddin'in vefatından sonra oradan ayrılarak Türkiye'ye geri döndü. Geri döndüğünde tarikat faaliyetinden ziyade medreseler kurarak eğitim hizmetinde bulunmayı, ilim adamı yetiştirmeyi ve topluma dinin zarurilerini anlatmak suretiyle irşat etmeyi tercih etti.

4. Tarikat Silsilesi

Seyda Molla Abdullah, Hâlidilik tarikatının bir kolu olan Haznevi ailesinden Şeyh Alauddin'nin halifesidir.[10] Seyda'nın Hâlid-i Bağdâdî'ye kadar olan tarikat silsilesi şöyledir.

1. Şeyh Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1827)
2. Seyyid Taha (ö. 1852)
3. Seyyid Sibğatullah Arvâsî[11] (ö. 1870)
4. Şeyh Abdurrahman et-Tağî (ö. 1886)
5. Şeyh Fethullah el-Verkânisî (ö. 1899)
6. Şeyh Diyauddîn (Hazret) (ö. 1924)

---

7 Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017

8 Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017; Çanî, *a,g,e.* s. 263

9 Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017; Molla Ahmet Çakır, Kişisel Görüşme, 02.04.2017

10 M. Fatih Çakır, *Ehli Sünnet Akaidi (Tuhfetu'l-Alaiyyeden),* Semerkand, İstanbul, 2013, s. 28

11 Abdulcebbar Kavak, *Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî ve Hâlidîlik*, Nizamiye Akademi, Istanbul, 2016, s. 153-154

7. Şeyh Ahmet el-Haznevî[12] (ö. 1950)
8. Şeyh Masum el-Haznevî (ö. 1958)
9. Şeyh Alauddîn el-Haznevi[13] (ö. 1969)
10. Molla Abdullah Bingolî (ö. 2002)

5. Faaliyetleri

5.1. İlmî Faaliyetleri

Seyda Molla Abdullah ilim tahsilini tamamladıktan sonra birkaç yıl Muş'un farklı köylerinde irşad hizmetlerinde bulunarak, gerek ikamet ettiği köylerdeki gerekse civar köylerden gelen çocuklara Kur'an dersleri vermiş, onları dini açıdan yetiştirmek için büyük gayretler sarf etmiştir. Gittiği her köyde medreseler açmış Arapça ve İslami ilimler dersleri vermiş ve din adamı yetiştirmeye önem göstermiştir. Zira ona göre ilim tahsil edip icazet alan her kişinin mutlaka öğrenci yetiştirmesi elzemdi. Çünkü ancak bu şekilde hem ilmin hakkı ifa edilmiş olur hem de yetiştirdiği öğrenciler vasıtasıyla daha çok Müslümana dini hizmet sunma imkânı sağlanmış olurdu. Şunu belirtmekte fayda var ki ders verdiği öğrencilerin geçimlerini kendi cebinden karşılamaya çalıştığı gibi, öğrencilerin yemek ve temizlik ve ihtiyaçları ailesi tarafından yapılıyordu. Zira onun temel hedefi öğrencilerin ilim tahsil etmeleri ve zamanlarını sadece buna harcamalarıydı. Onları bu hedeften meşgul edebilecek her türlü işi ailesiyle birlikte üstleniyordu. İlmi ve irşad faaliyetlerde bulunduğu yerler:

a. **Abdulbahar (Yazla) Köyü**

Seyda Molla Abdullah ilmi icazetini Seyda Molla Mahfuz'dan aldıktan sonra bir müddet onun yanında kalıp hizmetinde bulundu. Seydasının vefatından sonra Bingöl'e döndü ve burada evlendi. Evlendikten sonra ailesini de yanına alarak Muş merkeze bağlı Yazla (Abdulbahar) köyünde irşad faaliyetine başladı. Burada kaldığı süre zarfında medresedeki yatılı öğrencilerin yanısıra köyün bütün çocuklarına Kur'an ve ilmihal dersleri veriyor, köylülere her gün dini sohbetler yapıyor onların dini konulardaki eksikliklerini gidermekte büyük çaba sarf ediyordu. Bir müddet burada kaldıktan sonra Muş'un Sürügüden (Xırbe) köyüne gitti.

b. **Sürügüden (Xırbe) Köyü**

Sürügüden Köyü'ne gittiğinde yaptığı ilk faaliyetlerden biri orada bir medrese inşa edip yatılı öğrenci almak oldu. Zamanın zor şartlarına rağmen yaklaşık 20 ile 30 civarında değişen yatılı öğrenciye ders veriyordu. Ders verdiği öğrencilerin büyük çoğunluğunu Bingöl'den oraya ilim tahsili için gidenler oluşturu-

12 Şeyh Alâeddîn Haznevî, *Hazret ve Şah-ı Hazne Hayat ve Menkıbeleri,* (trc. Abdullah Demiray) Semerkand, İstanbul, 2012, s. 18-19

13 Çakır, *a.g.e.,* s. 12

yordu. Bingöl'de hatırı sayılır bazı hocalar o dönemde onun rahle-i tedrisatında bulunmuşlardır. Medrese eğitiminin yanında köyün bütün çocuklarıyla ayrıca ilgilenip onları dini açıdan eğitiyordu.[14] Burada da aynı şekilde Köy halkına yönelik dini sohbetler yapıyor onlara dinlerini öğretmeye çalışıyordu. Köyde meydana gelen anlaşmazlıklara müdahale ediyor her zaman makul bir çerçevede sıkıntıları gideriyordu. Yazın köylüler yaylaya gidince öğrencilerini de yanına alarak onlarla birlikte yaylaya gidiyor, görevini orada da ifa ediyordu.[15] Yaklaşık 6-7 yıl burada görev yaptıktan sonra hissettiği manevi boşluğu kâmil bir mürşid ile doldurma arayışlarına girmiş buradaki öğrencilerini dağıtarak 1966 yılında hac yolcuğuna çıkmıştır.[16]

c. **Belveren**

Seyda Molla Abdullah tasavvufi eğitimini tamamlayıp memleketine dönünce ilmi birikimini halkın hizmetine sunmak üzere imamlık görevine başladı. O, dinî ve ilmî açıdan çorak olan özellikle medrese geleneğiyle henüz tanışmamış yerlerde faaliyet yapma prensibine sahipti. Bu minvalde Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesine bağlı Belveren beldesine giderek hiçbir karşılık beklemeden irşad faaliyetine başladı. Orada, irşad faaliyeti için gittiği her yerde uyguladığı metodu üzere hem görev yaptığı köyün çocuklarına hem de civar köylerden davet ettiği çocuklara dersler veriyordu. Halkı dini konularda aydınlatıyor onları Kur'an, Akide ve Fıkıh konularında eğitiyordu. Ayrıca az sayıda da olsa medrese öğrencilerine ders veriyor geçimlerini kendisi temin ediyordu. Risale-i nur eserlerinin Osmanlıcasını istimal ediyor aynı zamanda ders veriyordu. Burada görev yaptığı sırada irşad faaliyetleri yapıyor ve Risale-i nur eserlerini bulunduruyor diye hakkında resmi mercilere şikâyet olmuş, kısa bir süre tutuklu kalmıştır. Yaklaşık bir yıl görev yaptığı Belveren'den bazı sıkıntılardan dolayı ayrılmak zorunda kaldı.[17]

d. **Araban-Süpürgüç:**

Belveren'den sonra Gaziantep'in Araban ilçesine bağlı Süpürgüç köyünde hizmete devam etti. İrşad faaliyetlerini daha sağlıklı yapma düşüncesiyle resmi göreve pek sıcak bakmasa da bazı sıkıntılardan dolayı 1970 yılında Diyanet işleri Başkanlığı bünyesinde resmi göreve başladı. Burada camii inşa etti, yatılı öğrencilerin tedrisatı için birde medrese yaptırdı. Medrese tedrisatı sayesinde o bölgeyi ilk olarak Hâlidî medrese geleneğiyle tanıştıran kişi oldu.[18] Öğrenci

14 Molla Refik Dolgun, Kişisel Görüşme, 16.04.2017; Molla Ahmed Çakır, Kişisel Görüşme, 02.04.2017; Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017

15 Molla Refik Dolgun, Kişisel Görüşme, 16.04.2017

16 Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017; Molla Ahmed Çakır, Kişisel Görüşme, 02.04.2017

17 Molla Sabri Sanır, Kişisel Görüşme, 22.03.2017; Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017

18 Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017

ve halkın yetiştirilmesi noktasındaki metodunu burada da aynen devam ettirdi. Faaliyetlerini, sadece görev yaptığı köyle sınırlı tutmayıp civar köylerde de Sünni Alevi ayırt etmek sizin sürdürüyordu.[19] Burada farklı tarikatlar adı altında bazı kişilerin yaptığı dinde yeri olmayan hurafelerle mücadele ediyordu. Tavizsiz davet metodu ve dinde olmayan hususlara karşı mücadeleci yapısından dolayı bazen belli kesimlerin tepkisine maruz kalıyor, böylece şikâyet ediliyor ve karakollara götürülüyordu.[20] Bazen de suikastlere maruz kalabiliyordu. Bir defasında ona yapılan suikasti öğrencisi Molla Sabri Sanır şöyle anlatıyor: *"Orada yol kenarında bir su kuyusu vardı. Oradaki kuyudan civar köylerin bayanları su taşımak için gelirlerdi. Bazı gençler gelen bayanlara tacizde bulunuyorlardı. Bir gün Seyda orada toplanan gençleri sert bir şekilde uyardı. Bu durumu içine sindiremeyen oradaki gençlerden bazıları ona suikast yapmaya karar verirler. Gece vakti suikast yapmaya kalkışan genç onun yolunu beklerken bir anda yılanla karşılaşır, yılana ateş ederken kendini yaralar. Böylelikle başarısız olur. Silah sesine koşan gencin babası ne olduğunu sorunca oda, Seyda'ya suikast girişiminde bulunurken başıma bu geldi der"*.[21] Burada kaldığı zaman diliminde yakın yerlerde görev yapan birçok din görevlisi onun yanında dersler okumaya gelerek ilmi açıdan kendilerini geliştirdiler.[22] Yaklaşık 6 yıl kaldığı Süpürgüç köyünden 1976 yılında ayrılır.

e. **Palu-Karabağ (Caro) Köyü**

Araban Süpürgüç'ten sonra bir müddet kendi bölgesine hizmet etmek için Elazığ ili Palu ilçesine bağlı Karabağ (Caro) köyünde göreve başladı. Göreve başladıktan sonra her yerde olduğu gibi ilk işi camii ve medrese inşa etmek oldu. Başlattığı medrese tedrisatına yaklaşık 4-5 yıl devam etti. Ancak görev yaptığı köyün ve civar köylerin çocuklarını medrese tedrisatından dolayı ihmal ettiği endişesiyle medrese eğitimine ara vererek yüzlerce çocuğun eğitimiyle ilgilenmeye başladı ve onları Kur'an ve dini konularda eğitti.[23] Yaklaşık altı yıl hizmet yaptığı köyden ayrılmak istedi, zira ona göre bir yerde en fazla 5-6 yıl kalmak daha doğruydu. Köylüler onun gitmesini istemiyorlardı bunun için farklı yollar deneseler de o bir sonraki hizmet yeri olan Hatay'ın Kırıkhan ilçesine gitti. Seyda Karabağ köyünden ayrılırken yerine Solhan'ın önemli âlimlerinden Seyda Molla Aziz Döner'in gitmesine aracı oldu. Zira o, ayrıldığı köylere veya civar bölgelerde dini eğitime ihtiyaç olan yerlere ilim ehli ve medrese tedrisatını yürütebilen kişilerin gitmelerine vesile oluyordu.[24]

19 Yrd. Doç Dr. İbrahim Özdemir, Kişisel Görüşme, 05.04.2017
20 Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017
21 Molla Sabri Sanır, Kişisel Görüşme, 22.03.2017
22 Yrd. Doç Dr. İbrahim Özdemir, Kişisel Görüşme, 05.04.2017
23 Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017
24 Yrd. Doç. Dr. Naim Döner, Kişisel Görüşme, 10.04.2017

f. **Kırıkhan-Karamağara Köyü**

Palu Karabağ Köyündeki görevinden sonraki hizmet durağı, Hatay ili Kırıkhan ilçesine bağlı Karamağara köyü idi. 1980 yılında görev için gittiği köyde ilk faaliyeti, oradaki döküntü haline gelen camiyi yenilemek, lojman yaptırmak ve ders verebileceği bir ortam hazırlamak oldu. Bölgenin Hâlidîlik geleneğinden haberdar olmaması ve medrese eğitimine yabancı olması bazı sıkıntılar doğurmasına rağmen, zor şartlarda eğitim faaliyetlerine titizlikle devam ediyordu. Oraya gittiğinde daha önce görev yaptığı Araban ve Gölbaşı çevrelerinden bazı gençler ilim tahsil etmek için onun yanına gelerek eğitime başladılar.[25] Gittiği çevrede dinî değerlerden uzak bir yaşantı biçimi mevcuttu. O, toplumu dini hususlarda aydınlatmaya çalışıyor, toplumun geleceği olan çocuklara dersler veriyor ve medrese eğitimiyle din adamı yetiştirmeye çalışıyordu. Böylelikle Hâlidî geleneğinde mevcut olan medrese eğitimini oraya taşıdı. Civar köylerle ve Kırıkhan merkezle her daim irtibat halinde olarak irşad faaliyetlerini geniş bir alanda yapmaya çalışıyordu. Yaptığı gayretli irşad faaliyetleri neticesinde kısa sürede bölgede tanındı ve daha çok kişiye ulaşarak hizmetlerini sürdürdü. İlerleyen zaman sürecinde, Hâlidîlik tarikatında irşad faaliyeti yürüten ilim erbabını oraya davet ederek toplumun tarikat hizmeti almasına vesile oldu. Yaklaşık dört yıl kaldığı Karamağara'da günümüzde halen eğitim faaliyetini sürdüren, ortalama 40-50 kişilik kapasiteye sahip bir medrese inşa etti.

g. **Gaziantep: (Merkez)**

1984 yılında görev yaptığı Karamağara Köyünde emekliliğe ayrılınca Gaziantep'te ikamet eden bazı sevenleri bu hizmetlerin oraya da taşınması gerektiğini belirterek Gaziantep'e gitmesine vesile oldular. O bu teklifi geri çevirmeyerek Antep'e taşınmaya karar verdi. Zira onun için önemli olan bu geleneği, olmayan yerlere taşıyarak orada irşad faaliyeti yapmaktı. Antep'e gittiğinde bir süre oradaki bir vatandaşın evinde kaldı. Daha sonra Gaziantep Karşıyaka mahallesinde büyük bir cami yapılmasına vesile oldu ve camiye bağlı ilim eğitimini sürdürecek bir yer inşa etti. Bir müddet orada dersler verdikten sonra iki katlı müstakil bir yer inşa ederek medrese eğitimini oraya taşıdı. Daha önce camiye bitişik yaptırdığı yerde de eğitim faaliyetleri onun mahiyetinde devam ediyordu. İlerleyen zamanlarda bölgeden farklı hocaların oraya gitmelerine vesile olarak orada medrese eğitiminin yayılmasına öncülük etti. 90 lı yıllarda Antep'in Başpınar mahallesinde çok katlı bir medrese inşa etmeye başladı fakat 28 Şubat sürecinde yaşanan sıkıntılardan dolayı akamete uğradı. Daha sonra vefatından sonra Başpınardaki medresenin inşaatı tamamlanarak Oğlu Molla Muhammed Dalar mahiyetinde günümüze kadar eğitim hizmetini vermeye devam ediyor.[26]

---

25 Molla Hamza Tartık, Kişisel Görüşme, 22.03.2017; Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017

26 Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017

5.2. İrşad Faaliyetleri

Onun sahip olduğu temel prensip mümkün olduğunca fazla kitlelere ulaşıp gerekli olan irşad faaliyetinde bulunmaktı. Medreseler açarak din adamı yetiştirmek ve onların vasıtasıyla irşad ve tebliğ hizmetini daha geniş kitlelere ulaştırmak, onun için irşad faaliyetinde önemli bir yöntemdi. Tarikat icazetini almasına rağmen tarikat hizmetini fiili olarak yapmamakla birlikte özellikle din adamlarını, ilim erbabı ve samimiyetine inandığı şeyhlere yönlendirerek tarikattan nasiplenmelerine vesile oluyordu. Çünkü ona göre ilim adamının tarikat ve tasavvuf geleneğinden istifade etmesi önemli bir hususdu.[27] Genel olarak gittiği bazı bölgelere tarikat ehlini davet ederek oradaki halkın tasavvuf faaliyetiyle tanışmasına vesile oluyordu. Her zaman irşad için, İslami yaşantı hususunda zayıf, din adamlarına iltifat etmeyen yerleri tercih ediyordu. O, bu tür yerlerin daha çok hizmete ihtiyacı olduğuna inanıyordu. Çünkü onun için, irşad faaliyetini yapacağı yerde rahat etmekten ziyade oradaki halkın irşad edilmeye olan ihtiyacı ve onlara verilecek dini eğitim önemliydi. Faaliyet yaptığı yerlerde uzun müddet kalmamaya önem veriyordu. Amacı din hizmetini farklı yerlere taşımak, daha çok kişilere ulaşıp irşad hizmetinde bulunmaktı.[28] Bulunduğu yerlerde İslami değerlere uygun olmayan davranışlara kayıtsız kalmıyor, yerinde ve zamanında müdahaleler ediyordu. Farklı lakaplarla tarikat ismi altında İslami değerlerden uzak bazı faaliyetlerle insanları dini açıdan sömürmeye çalışan kişilerle de mücadele etdiyordu. Belli zaman dilimlerinde farklı sloganlarla ortaya çıkan aşırı gruplara karşı mücadele etmekten geri kalmıyor konuyla alakalı halkı bilgilendirerek uyarıda bulunuyordu.[29] İrşad faaliyetlerinde daha çok her Müslümanın bilmesi gereken dinin zaruri konularına dikkat çekiyor, genel anlamda temel ibadetler ve sorumluluklara önem gösteriyordu. İyiliği tavsiye etme hususunu sadece sohbet halkalarında değil gittiği her yerde uygulamaya çalışıyordu. Öyleki yolda yürürken bile uygunsuz bir durumla karşılaştığında uyarılarda bulunarak müdahale ediyordu.[30] İrşad faaliyetlerini genel anlamda Bingöl dışında sürdürse de her sene mutlaka Bingöl'e gelir Bingöl ve çevresindeki halk ile buluşarak onlara da ilim ve irşad hizmetini veriyordu

1.3. Sosyal Faaliyetleri

Seyda Molla Abdullah gittiği yerlere sadece bir din adamı sıfatıyla değil aynı zamanda toplumdan bir fertmiş gibi hareket ediyordu. İlim ve irşad faaliyetleriyle birlikte birçok sosyal faaliyette de aktif yer alıyordu. Gittiği yerlerde oranın sakinlerini ilgilendiren birçok işlerde öncülük ediyordu. Bulunduğu bazı yerle-

27 Molla Fevzi Dengeşik, Kişisel Görüşme, 21.03.2017
28 Molla Sabri Sanır, Kişisel Görüşme, 22.03.2017
29 Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017; Molla Sabri Sanır, Kişisel Görüşme, 22.03.2017
30 Yrd. Doç Dr. İbrahim Özdemir, Kişisel Görüşme, 05.04.2017

rin su sıkıntısını giderme hususunda öncülük etmiş hatta fiili olarak çalışmıştır. Faaliyet yaptığı Karamağara köyü sakinleri bu hususta şunu ifade ediyor: *Seyda Karamağara'ya geldiğinde köyde su yoktu. Seyda öncülük yaparak bir kaynak su buldu. Suyu getirmek için çalışmalar başlattı. Fakat bazıları bu su olmaz diye itaraz etsede kendisi kazmayı eline aldı, tek başınada olsa suyu getirmek için yola koyuldu. O, yola koyulunca köylülerde gitmek zorunda kaldı. 11 gün içinde suyu köye getirdiler.*[31] Çevre köylerdeki hastaları ziyaret etmek, cenazelerine katılmak ve dini değerlere uygun düğün merasimlerine katılıyordu. Ancak dini değerlerin çiğnendiği faaliyetlere katılmamakla birlikte mücadelede ediyordu. Toplumdaki anlaşmazlığı, dargınlıkları ortadan kaldırmak hususunda son derece gayret sarf ediyordu. Kargaşalara zamanında müdahale ederek büyümesine engel oluyordu. Onun sosyal hayatındaki farklı bakış açıları birçok faaliyette tebarüz ediyordu. O, gurup halinde yapılan seyahatlerde arkadaşlarının mahcup olmaması için yol masraflarını karşılamak amacıyla bir arkadaş belirliyordu. O arkadaş, herkesin eşit şekilde verdiği parayla bir bütçe oluşturur ve masraflar böylelikle oluşturulan bütçeden eşit şekilde yapılıyordu.[32] Daha önce faaliyette bulunduğu yerlerin halkıyla bağlarını koparmıyor her zaman onları ziyaret ederek sıla-i rahimle birlikte irşad faaliyetini sürdürüyordu. Kendisini her zaman faaliyet gösterdiği toplumdan bir fert olarak görüyor ve onların çektiği sıkıntıları çekiyor yaşadıkları sevinci yaşıyordu.

5. Okuttuğu Dersler ve Eğitim Metodu

Seyda molla Abdullah, genel anlamda medrese müfredatı kapsamında bütün eserleri okutuyordu. Genel olarak Hâlidî medreselerindeki eğitim metoduna yönelik eleştiri konusu olan Kur'an kıraatine ayrı bir önem gösteriyordu. Onun yanında eğitim almaya gelen öğrencilere bir müddet Kur'an ve tecvit derslerini okutarak Kur'an kıraatini iyi bir şekilde öğretip sağlam bir zemine oturttuktan sonra medrese eğitimini vermeye başlıyordu. Ulumu âliyenin yanında ulumu 'âliyeden hatırı sayılır derecede eser okutuyordu. Özellikle Şafii mezhebinde, Ebu'l-Abbas Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Heytemî'nin Tuhfetu'l-muhtaç bi şerhi'l-minhâc, Ebu Zekeriyyâ Yahya bin Şeref en- Nevevî'nin Minhacu't-Talibîn, Said b. Muhammed Baişen'in Büşra'l-Kerim bi Şerhi Mesâili't-Ta'lîm ve Cemâlüddîn Yûsuf b. İbrâhîm el-Erdebîlî'nin el-Envâr li 'ameli'l-ebrâr gibi eserler okuturyordu, bunun yanında Tefsir ve Hadis ilimlerine dair önemli ölçüde eser okutuyordu. Öğrencilerin tasavvufî kültüre sahip olmaları için İmam Birgivî'nin et-Tarikatu'l-Muhammediye ve özellikle Sa'di Şirazî'nin Gulistan'ı gibi eserlerde okutuyordu. Gramer kitaplarından Birgivî'nin İzhar'ını metot olarak çok beğeniyordu. Ayrıca Molla Cami'nin Kafiye Şerhini fazla eleştirel

31 Muhammed Güder, Hasan Aktaş, Seydi Güder. Kişisel Görüşme, 25.03.2017
32 Molla Sabri Sanır, Kişisel Görüşme, 22.03.2017

olmadığı için beğeniyor hatta bazen Molla Caminin, İzhar'ı şerh etseydi temennisinde bulunuyordu.[33] Risale-i nur külliyatından bazı kitapları Osmanlıca ders olarak veriyordu. Sabah namazından sonra öğrencilerin mutlaka en az beş sayfa Kur'an okumalarını zorunlu kılıyordu. Böylelikle öğrenciler güne Kur'an'ın bereketiyle başlamış oluyorlardı. Ders verirken yumuşak huylu, sabırlı bir hali vardı. Öğrenci dersini anlayana kadar tekrarlamaya çalışırdı. Okuttuğu derslere kolay olsa bile önceden mütalaa ederek hazırlanmaya önem gösteriyor, alandaki farklı kaynaklardan yararlanıyordu.[34] Okuttuğu konuları geçiştirmez, bilgisi olmayan konularda mutlaka detaylı araştırma yaparak konuyu tam anlamıyla kavrayarak aktarmaya çalışırdı. Eğitimde önemsediği konulardan biriside medreseyi bitiren öğrencileri Arapçayı iyi konuşmaları için birkaç ay Arap ülkelerine göndermekti. Fakat imkânlar el vermediği için böyle bir faaliyeti gerçekleştiremiyordu. Ona göre ilim adamının Farsçayı da bilmesi gerekiyordu. Bundan dolayı farklı farsça eserlerini okutmaya çalışıyordu. Okuttuğu derslerde hocası Seyda Molla Mahfuz'un kitaplarını kullanıyor, ders verirken o kitaplardaki bazı notlardan faydalanıyordu. Her zaman öğrencilerle birlikte kalıyor onlarla birlikte yemek yiyiyor onlara kendi evlatları gibi bakıyordu. Ders metinlerinin ezberlenmesine önem gösteriyordu. Zira metinleri ezberlemek hem konuların daha kalıcı olmasına katkı sağlıyor hem de Arapçaya daha kısa sürede aşına olmaya yardımcı oluyordu.[35] Onu her zaman öğrencilere tavsiyesi, öğrendikleri ilim ile amel etmeleriydi. Çünkü ilim ancak amel ile değerli ve faydalı olabiliyordu. Ayrıca zamanın değerli olduğunu söylüyor ve her öğrencinin zamanını faydalı bir şekilde değerlendirmesini ve tedrisatla uğraşmasını istiyordu.[36]

6. İlmî ve Ahlakî Kişiliği

Molla Abdullah, gerek ilmi gerekse ahlaki açıdan farklı bir kişiliğe sahipti. O İslami ilimler ve özellikle medrese müfredatı konusunda iyi bir âlimdi. Onun rahle-i tedrisatında bulunanlar onun Arapçada iyi bir seviyesi olduğunu söyler, Arapçada yanlış okumalarına şahit olmadıklarını aktarmaktadırlar. İslami ilimlerde özellikle fıkıh alanında önemli ilmi birikime sahipti. Onun ziyaretine gelen hocalarla fıkhı konuları ele alır birçok hususta farklı konuları müzakere ederlerdi.[37] Kitap okumayı çok seviyor elinden hiçbir zaman kitap düşürmüyordu. Yeni bir kitap gördüğünde onu mutlaka okumaya çalışırdı. Bir kitabı okumaya başlayınca onu bitirinceye kadar beraberinde taşırdı. Ayrıca görev yaptığı bölgelerdeki müftüler onun ilmi birikiminden istifade ediyorlardı. Bazı

33 Yrd. Doç Dr. İbrahim Özdemir, Kişisel Görüşme, 05.04.2017
34 Yrd. Doç Dr. İbrahim Özdemir, Kişisel Görüşme, 05.04.2017
35 Yrd. Doç. Dr. İbrahim Özdemir, Kişisel Görüşme, 05.04.2017
36 Molla Ramazan Dinler, Kişisel Görüşme, 07.04.2017
37 Yrd. Doç. Dr. İbrahim Özdemir, Kişisel Görüşme, 05.04.2017

fıkhi konularda ona danışarak bilgi alıyorlardı. Ona herhangi bir fıkhi mesele sorulduğunda konuyu detaylıca ele almadan fetva vermezdi.[38] Bilgisini şöhret amaçlı kullanmaktan son derece sakınırdı. İlmi konularda karşıdakini eksik gösterecek bir münazaraya girmezdi. İlmi seviyesini bilmediği hocalarla, rencide olabilir endişesiyle ilmi tartışmalara girmezdi. Fakat samimi arkadaşlarıyla genelde ilim tahsil etme amacıyla münazaralarda bulunurdu.[39] İlmi birikimi ve ihlaslı mücadelesinden dolayı Üstat Said Nursî'ye ayrı bir muhabbeti vardı.[40] Seyda, ahlaki kişilik olarak daima mütevazı, aynı zamanda takva ve ilmi hususlarda mükemmeliyetçi idi. Onun bu durumu tahsil hayatına da yansıyordu. Zira o yanında okumak istediği kişinin mütevazı ve ihlaslı olmasına dikkat ederdi. Çünkü ilmin bir nur olduğunu bu nur ancak takvayla ortaya çıkabileceğine inanıyordu.[41] Seyda çok cömertti, İlmini dünyalık uğruna kullanmaktan son derece imtina ederdi. Dünyalık olarak ona mal teklif eden kişilerin tekliflerini kabul etmezdi. Başkasından bir şeyler talep etmediği için kendi cebinden maişetini karşılayabileceği kadar yatılı öğrenci almaya çalışırdı. Çoğu zaman uzaktan gelen ve maddi sıkıntısı olan misafirlerin yol masraflarını kendisi karşılardı. Kendi çocuklarına yaptığı her şeyi öğrencilerine yapmaya gayret sarf ediyordu. Zira bütün öğrencilerini evladı gibi görüyordu.[42] Çoğu öğrencilere harçlık veriyor ve bu harçlıklarını kitap almada kullanmalarını tavsiye ediyordu. O, arkadaşlarına karşı çok samimi ve dürüst idi. Arkadaşından asla maddi beklenti içerisinde olmazdı. Hatta sıkıntıda olan arkadaşlarına varsa karşılıksız maddi destekte bulunurdu.[43] Tasavvufun temel ilkelerinden biri olan tevekküllü bir hayat şiarı edinmişti. Onun temel prensiplerinden biri, ilim tahsil edenin önceliği ilim olmalı, okumayı dünyalığa alet etmemeli ve asla geçim kaygısını taşımamalıdır.[44] Son derece misafirperver idi. Her zaman Halil İbrahim vari bir sofraya sahip idi. Ziyaretine gelenleri yaklaşık bir km mesafedeki yola kadar uğurlamaktan haz alırdı.[45] Sıla-i rahimi çokça takip eder Yanında okuduğu her hocasını yılda en az bir defa ziyaret ederdi. Aynı zamanda öğrencilerine de tavsiye ederdi. Her sene gerek memleketine gerekse daha önce faaliyet yaptığı yerlere gidip sıla-i rahim yapardı. Her zaman ve her işte ciddi olmak ve ciddiyet üzere devam etmeyi tavsiye eder hiçbir zaman yapmacık olmayı kabul etmezdi. Çünkü ona göre ilim adamlarının temel özelliklerinden birisi ciddi ve samimi olmalarıdır. Şahsı bazında kimseyi eşleştirmezdi fakat dine veya ilme yapılan

38 Molla Sabri Sanır, Kişisel Görüşme, 22.03.2017
39 Molla Fevzi Dengeşik, Kişisel Görüşme, 21.03.2017
40 Molla Sabri Sanır, Kişisel Görüşme, 22.03.2017
41 Molla Fevzi Dengeşik, Kişisel Görüşme, 21.03.2017
42 Molla Abdullah Döner, Kişisel Görüşme, 03.04.2017
43 Molla Fevzi Dengeşik, Kişisel Görüşme, 21.03.2017
44 Yrd. Doç Dr. İbrahim Özdemir, Kişisel Görüşme, 05.04.2017
45 Molla Sabri Sanır, Kişisel Görüşme, 22.03.2017

haksızlıklara kesinlikle kayıtsız kalmazdı. Başkasından hizmet beklemez aksine kendisi her daim hizmet etme hususunda öne atılırdı. Bu durumunu şöyle dillendirmiştir: *Hayatım boyunca hiçbir zaman başkasının bana hizmet etmesinde gözüm olmadı. Her zaman hizmet hususunda arkadaşlarımdan önce davranmaya gayret etmişimdir.*[46] Onun temel hedefi, ilmini hayatına tatbik eden, okuduğuyla amel etmek için son derce gayret gösteren bir kişiliğe sahip olmak ve bunu özelde öğrencilerine genelde de çevredekilerine aktarmaktı. O, nazari tasavvuftan ziyade ameli tasavvufu yaşıyordu.

7. Vefatı

Zamanını hep ilim ve irşat yolunda hizmet etmekle geçiren molla Abdullah hayatının son dönemlerinde kalp rahatsızlığına yakalandı. Belli aralıklarla tedavi görüyordu. En son gittiği Ankara'da tedavi görürken 22 Temmuz 2002 tarihinde rahmeti rahmana kavuştu. Molla Abdullah, *"Dünyada beni en çok sevindiren şeylerden birisi de dünya malını miras olarak bırakmamamdır"* diyordu. O, dünya malını miras olarak bırakmadı fakat geride Müslümanlara İslami değerleri aktarmaya çalışan yüzlerce öğrenci ve onu tanıyan binlerce kişinin hafızalarındaki İslami öğütleri miras olarak bırakmıştır. Daha öncede dile getirdiğimiz gibi mütevazı kişiliği gereği elini kimseye öptürmezdi fakat en son çıktığı Ankara yolculuğunda onunla vedalaşırken bizlere elini öptürmüştü.

Sonuç

Bu çalışmamızda Hâlidî geleneğinin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden olan Seyda Molla Abdullah,ın hayatını ve ilim ve irşad faaliyetlerine dair konuları ele almaya çalıştık. O. Hayatın bütün safhalarında İslam'ın ruh hayatı ve Hz. Peygamberin usve-i hasanesi olarak ifade edilen manevi uygunluğun yansıması olan ve İslami ilimlerin zirve noktası tasavvuf ahlakını fiili olarak yaşamaya çalışan, eğittiği toplumda da onu görmeye gayret sarf eden bir kişiliğe sahipti. Bütün ömründe ihlası elden bırakmamaya son derce gayret sarf ederek yetiştirdiği bütün öğrencilerine bunun bilincini yerleştirmeye gayret etmiştir. İlim tahsili için çıktığı yolculuğu esnasında yaptığı dua ile bunu hissettirmiştir. Bütün hayatı boyunca zamanın önemi idrak ederek boş yere geçirmemeye gayret sarf etmiş ve bunu hem öğrencilerini hem de çevredekilerine telkin etmiştir. Tasavvufun temel prensiplerinden biri olan dünyalık sevgisini kalbinden söküp atarak eline geçen dünyalığı da ilim ve dini uğruna tereddüt etmeden harcamaktan geri kalmamıştır. Hayatı boyunca faaliyet gösterdiği her yerde medreselerde ders vererek topluma ve ümmete faydalı ilim erbabı yetiştirme gayreti göstermiş, yetiştirmeye çalıştığı öğrencilerin bütün ihtiyaçlarını kendisi karşı-

46 Molla Hamza Tartık, Kişisel Görüşme, 22.03.2017

lamaya çalışarak bir cömertlik timsali olmuştur. Her zaman hizmet eden bir şahsiyet olmuş, asla arkadaşından veya çevresindekilerden hizmet olmayı beklememiştir. Her zaman sözü fiillerine uyan ve tebliğ ettiği İslami değerlere göre hayatını sürdürmeye çalışan örnek bir şahsiyet olmuştur. Hâlid-i Bağdâdî'nin metodunda olduğu gibi irşad faaliyetlerini farklı yerlere gitmek suretiyle gerçekleştirmeye çalışmıştır. En önemlisi bütün hayatı boyunca çocukların dini açıdan yetişmesi için önemli hizmetlerde bulunmuştur. Zira ancak dindar ve değerlerine bağlı bir nesil ile toplumun refaha ve felaha erişeceğinin farkında olmuştur.

Kaynaklar

Yazılı Kaynaklar

Çakır, M. Fatik, *Ehli Sünnet Akaidi (Tuhfetu'l-Alaiyyeden)*, Semerkand, İstanbul, 2013

el-Çanî, Sabahaddin, *'Ulemauna mine'l-müderriîn fi'l-karni'l-'işrîn*, Daru'revda, İstanbul, 2016

Haznevî, Şeyh Alâeddîn, *Hazret ve Şah-ı Hazne Hayat ve Menkıbeleri*, (trc. Abdullah Demiray) Semerkand, İstanbul, 2012

Kavak, Abdulcebbar, *Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî ve Hâlidîlik*, Nizamiye Akademi, İstanbul, 2016

Şahıs Kaynakları

Hacı Hamid Dalar, Kişisel Görüşme, 10.04.2017

Molla Fevzi Dengeşik, Kişisel Görüşme, 21.03.2017

Molla Muhammed Dalar, Kişisel Görüşme, 01.04.2017

Molla Ahmet Çakır, Kişisel Görüşme, 02.04.2017

Molla Refik Dolgun, Kişisel Görüşme, 16.04.2017

Molla Sabri Sanır, Kişisel Görüşme, 22.03.2017

Yrd. Doç Dr. İbrahim Özdemir, Kişisel Görüşme, 05.04.2017

Yrd. Doç. Dr. Naim Döner, Kişisel Görüşme, 10.04.2017

Molla Hamza Tartık, Kişisel Görüşme, 22.03.2017

Muhammed Güder, Kişisel Görüşme, 25.03.2017

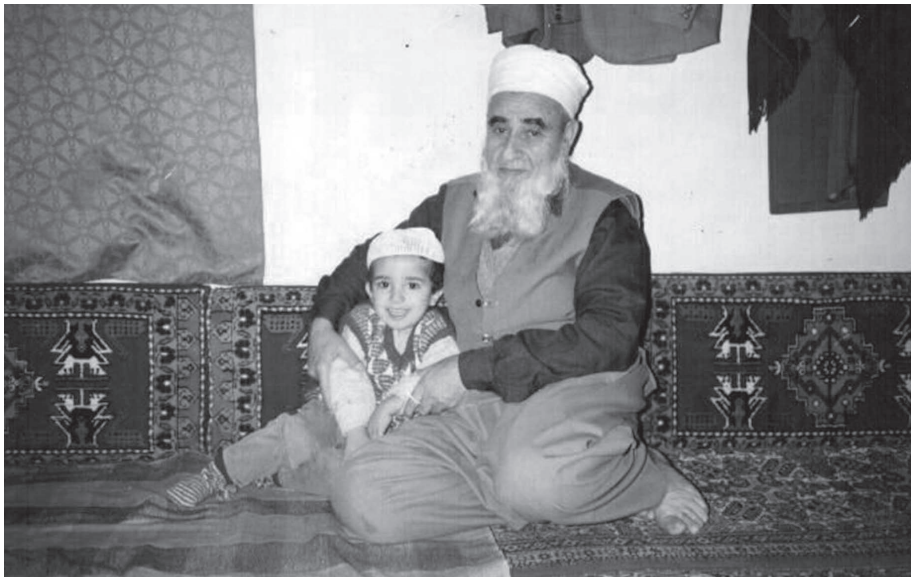
Hasan Aktaş, Kişisel Görüşme, 25.03.2017

Seydi Güder. Kişisel Görüşme, 25.03.2017

Molla Ramazan Dinler, Kişisel Görüşme, 07.04.2017

Molla Abdullah Döner, Kişisel Görüşme, 03.04.2017

EKLER

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Mezarlığındaki Kabr-i şerifi